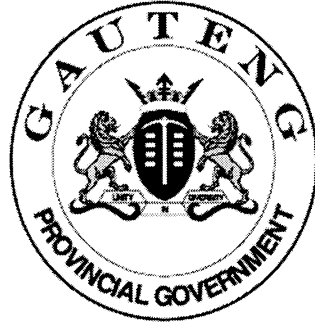


**SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN**



**FEBRUARY / FEBRUARIE
MARCH / MAART**

2005

**TSHIVENDA LUAMBO LWA
DAMUNI ĜIREIDI YA NTHA**

(Bammbiri la u ranga)

HG

119-1/1

TSHIVENDA FIRST/PRIMARY LANG HG: Paper 1

7 pages



119 1 1

HG

X05



**COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI**



MUHASHO WA PFUNZO WA GAUTENG
MULINGO WA TSHITIFIKHEITI TSHA MATIRIKI

TSHIVENDA LUAMBO LWA DAMUNI
GIREIDI YA NTHA
(Bambiri la u ranga)

TSHIFHINGA: Awara 2½

MARAGA: 100

THANYELANI ZWI TEVHELALO:

- Luambo lu vhe lwo kunaho.
- Maipfi a khethekanywe nga ngona, o teaho u swaiwa na one a swaiwe.
- Hu vhe na vhudele kha mushumo wothe.

KHETHEKANYO YA A
THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi a tevhelaho. Shumisani maipfi anu nga ndani ha musi ho pfi ni shumise a re mafhungoni.

“Maimo a a dina khonani yanga”, Ndi Vho-Mugagadeli musi vha tshi amba na mushumisani wavho Vho-Mmbengwa. Vho-Mugagadeli na Vho-Mmbengwa ndi vhanna vhe vha vha vha tshi shuma Mushumoni kha Muhasho wa zwa Madaka na Vhusimamiri. Vho-Mugagadeli vho vha vhe na vhuimo vhuhulwane afho mushumoni. Vho vha vhe mulanguli wa uyo Muhasho. Avho Vho-Mugagadeli mushumo u ya vho vha vho u wana nga ndalukanyo dzine vha vha nadzo. Afho muhashoni uyo vhomuthumunzhi ndi vho dzheniswaho mushumoni nga **tshandanguvhoni**. Izwo zwo itea Vho-Mugagadeli vha sa athu u sudzuluselwa afho Pitori muhashoni uyo. Ndi **khaedu** nnzhi dze avha muhulwane vha di tangana nadzo afho mushumoni.

Afho mushumoni wonoyo muthusa-mulanguli o vha e muwe munna wa Muzulu we a vha a tshi pfi Themba tshifani tshi Mnguni. Uyo munna ndi we a vha a tshi vhangisana poswo iyo ya vhulanguli na Vho-Mugagadeli. Uyo munna o vha e munna wa vhulenda nga maanda. Na ngoho fuyu litswuku a li kundwi tshivhungu. Ndi munna we a vha e **na tshitavhili**. Vho-Mugagadeli na Vho-Mmbengwa vho mu wana henefho musi vha tshi da. Uyo Muzulu o vha a si na **ndalukanyo** dzo fhelelaho. Vhaambi vhe uyo mushumo o u wana nga zwa tshandanguvhoni nge a bvisa nngu na tshelede a zwi nea vhe vha mu dzhenisa afho mushumoni.

Ndi linwe kuvha nga Musumbuluwo musi vhashumi vha tshi dzhenisa dziofisini dzavho afho muhashoni uyo. Vho-Mugagadeli vha tshi tou khilikhithi afho ofisini yavho, vha wana nthu ha tafula yavho hu na mishonga mitswu yo **vuvaho**.

Vhathu vha kuvhanganyiwa ha vhidzwa na mapholisa, fhedzi ha si vhe na we a bva na ngoho ya o zwi itaho. Vho lingedza u tandulula iyo thaidzo ya mishonga, **zwa sokou sea zwi tshi tanama**. Muiti wazwo o vha e onoyu wa Muzulu, Themba. Muhumbulo muhulwane wo vha u wa uri khamusi Vho-Mugagadeli vha do nala vha tuwa ene a sala a tshi dzhia poswo iyo.

Naho zwo ralo, Vho-Mugagadeli mbiluni yavho vho vha vha tshi zwi divha uri swina lavho ndi nnyi. Vho vha muthu we a tou omisa thoho, vha ima sa munna vha sa tseki. Vha sumbedza lufuno lwo fhelelaho kha uyu munna Themba we a vha a tshi lwa navho. Naho zwo ralo **ha tou vha u shela madi nthu ha tombo**. Themba a pomoka Vho-Mugagadeli uri ndi vhone vho hashaho mishonga iyo hu itela u fara ofiso yavho uri vha si dzhielwe vhuimo nga muñwe muthu. Vhunzhi ha vhashumi ndi vhe vha vha vha tshi tikedza Themba sa izwi vho vha vha tshi vhengiwa nga muthu muñwe na muñwe.

Muñwaleli Vho-Mmbengwa vha talusa muhumbulo wa uri Mhasho wotho kha u tou vhidza mapholisa a Scorpion vha sedzuluse vhukwila hothe na ndalukanyo dza vhashumi uri dzo fhelela naa kana dzo tea nga afho muhashoni. Vhahulwane vha muhasho (vhaingameli) vha tendelana na uyo muhumbulo hu u lingedza u tandulula phambano dzi re hone afho mushumoni. Vha da vha Scorpion vha ita mushumo wavho. Vhe kha **dzhatsa** lenelo vha wanulula uri vhunzhi ha vhashumi a vha na na ndalukanyo na nthihi hu tshi katelwa na uyo Themba we a vha e na vhuimo vhuhulu sa muthusi mulanguli. Hu tshi sedzuluswa ha wanala uri o dzhena nga tshandanguvho. Nangoho vhashumi vha di ambela mulandu wa fara ene Themba.

Ha mbo di vha u thathiwa ha Themba na **vhaledzani nae** mushumoni. Vhothe vha farwa nga mapholisa vha valelwa tshitokisini. Ngeno kha Vho-Mugagadeli na Vho-Mmbengwa la tou vha **Mahagala shango la Halambani**. Zwo do fhedzisela Vho-Mugagadeli vho wana vhuimo ha nthu ha u vha muingameli wa mavundu othe muhashoni wa zwa Madaka na Vhusimamiri. Vho-Mmbengwa vha gonyela nthu kha vhuimo ha u vha mulanguli wa Mhasho wa zwa Madaka na vhusimamiri wa henefho Pitori. Ha; vho lu fukula zwone lini vha ha Mugagadeli na vha ha Mmbengwa.

- 1.1 Neani ayo mafhungo thoho yo a teaho. (1)
- 1.2 Talutshedzani murero wo shumiswaho afho mafhungoni une wa ri "Fuyu litwuku a li kundwi tshivhungu. (3)
- 1.3 Tshilwelwa tshihulwane vhukati ha Themba na Vho-Mugagadeli tsho vha tshi mini? (3)
- 1.4 Nga muhumbulo wanu ni vhona unga ndi ngani Themba o vha a na maanda a u pikisa Vho-Mugagadeli? Tikedzani phindulo yanu. (4)
- 1.5 Ndi pfunzo ifhio ine ra guda kha mafhungo aya? (3)
- 1.6 Dzina la Vho-Mmbengwa li elana na zwe zwa vha zwi zwone mushumoni. Tendani kana ni hanedze ni dovhe ni tikedze phindulo yanu. (3)
- 1.7 Themba na vhaledzani nae vho fhelela ngafhi? (2)
- 1.8 Ndi nga mini hu tshi pfi vha ha Mugagadeli na vha ha Mmbengwa vho lu fukula, nahone ndi lu mini? (1)
- 1.9 Talutshedzani maipfi othe o swifhadzwaho. (10)

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA A: [30]

KHETHEKANYO YA B
SAMARI / MANWELEDZO

MBUDZISO 2

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u nwala samari / manweledzo nga mafhungo e na vhala. Samari / Manweledzo anu a tea u vha na maipfi a fusumbe nahone a songo vha fhasi ha furathi.

Murahu ha minwedzi ya fumi, naho zwe zwa itea hu songo tsha wanala buli lazwo, Musandiwa Musundwa ndi musi o no vha na nwana wawe wa mutukana a re na nwedzi muthihi na vhege na maduvha mararu. Khotsi a nwana ndi we a di oma kha lenelia la uri ha mu divhi na luthihi. Naho vhaulwane vho di simesa u mu vhofha uri a bve na ngoho, aiwa, o mbo di tou pfu, a ima kha leneli la uri ene ha divhi khotsi a nwana. Shandu dya, e nda vha bulela zwi do ndzhenisela maoto ngauri vha do zwi ita mafhungo. Na jinwe na jinwe o tou batiwa nga vhatukana vhararu vhane a nga si vha sumbe, vhusiku honohula ha fesithivala khulu ye ya farelwa Tshitediamu tsha Vhudilangi tsha Thohoyandou. U vhona madadadzele enea na vhukafukafu vhu si na musi, vhaulwane ndi hezwi vha tshi fhedza nga u tou dzula vha langana la u tou bva khazwo. A re nwana vhe tenda a tshi divhiwa nga mme awe. Khotsi a Musandiwa, vhafunzi vho Musundwa, na mme awe, ndi vhe vha fhedza nga u zwi siela dzithabelo. Nwana vhe dzina ndi ene Tshiitamune. A re Musandiwa nwakani u fanela u vhuzelela tshikoloni.

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA B: [10]

KHETHEKANYO YA C
LUAMBO

MBUDZISO 3

3.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u nwala mafhungo a pfalaho nga maipfi a tevhelaho, sa zwo itwaho kha mafhungo a re afho fhasi. Vhumbani mafhungo anu, ni songo kopolola ayo o shumiswaho.

Nwana o lunwa nga phame a pwasha gumba, o fhedza nga u shavhela hayani a swika a fula shamba nthu ha muri. Mme awe vha mu itela gukulume.

3.1.1 Lu^onwa

3.1.2 Gumba

3.1.3 Fhedza

3.1.4 Shamba

4x1=(4)

- 3.2 Nangani manyanyu a tevhelaho ni a dzhenise afho hu re na gake mafhungoni a tevhelaho: (duu!, kumvu!, pilivhili!, bvete! poo):

Mashudu o fhumula o tou ri _____ ngeno Maemu o fhufhela madini e _____. Madi a hone o vha o tswuka o tou ri _____.

3x1=(3)

- 3.3 Shumisani ipfi lo swifhadzwaho mafhungoni anu Mararu o fhambanaho u sumbedza uri li a mba zwithu zwiraru zwi sa fani.

Munna o **tavha** muroho wa muxe tsimuni yawe vhatukana vha u tswa

3x1=(3)
[10]

MBUDZISO 4

- 4.1 Sumbedzani uri maipfi o swifhadzwa mafhungoni a tevhelaho ndi maiti kana ndi maitimatikedzi naa?

Mashudu u dzula a tshi sema n'wana wawe O vhuya hayani hawe na makhulu wawe mulovha O vhuya a lala na ndala.

2x3=(6)

- 4.2 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u n'wala mafhungo a pfalaho nga maidioma a tevhelaho sa zwo itiwaho mafhungoni a re afho fhasi:

Lutendo o bata nzie a fhirea muhwe, mme awe vha mbo di tanula zwirethe nge vha vhona a tshi khou lila. Nge khotsi awe na vhone vha vha muthu o omisaho thoho, vha mbo di vha sala murahu

- 4.2.1 U humbela fola
4.2.2 U hoha mphasi

2x1=(2)

- 4.3 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni kone u nwala mafhungo nga mamudi a tevhelaho sa zwo sumbedzwaho mafhungoni a re afho fhasi – ni shumise mafhungo anu.

Lutendo o tuwa na Madzanga vha ya hayani. Vhana vha hone vha tshimbila vha tshi tamba. Muano u ri a nga tuwa navho arali o vhidziwa.

- 4.3.1 Limudi la tshitevheli
4.3.2 Limudi la gonelo

2x1=(2)
[10]

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi re nga fhasi sa zwo itwaho mafhungoni a re afho fhasi, nwalani mafhungo a pfalaho nga madzinambumbano a tevhelaho. Ni dovhe ni sumbedze zwauri o vhumbiwa hani. Ni songo kopolola mafhungo a re afho fhasi. Shumisani mafhungo anu:

Musundwa na Nndwammbi vho ya Posaito. Posaito ndi shango li re na nguluvhedaka na nzieluvhele.

- 5.1.1 Khuhumulambo
5.1.2 Nndwammbi

2x2=(4)

- 5.2 Sa zwo itwaho afho fhasi mafhungoni, shumisani makateli a tevhelaho mafhungoni a pfalaho:

Uyu musidzana u tou vha phalaphathwa. Musidzana wa hone u dzula na Vho-Maemu vhane vha vha muumba. Avha vhuvhili havho vha dzula tsini na munna wa khombe.

- 5.2.1 Shomo
5.2.2 Pfamo
5.2.3 Mbava

3x1=(3)

- 5.3 Nwalani mabulazwithihi a maipfi o swifhadzwaho mafhungoni a tevhelaho. Ni kopolole mafhungo othe no shandukisa ho swifhadzwaho.

Mutukana o khada **vhukwembe** hawe a vhu isa hayani. O vha a tshi khou lwala o farwa nga duda ngeno nwana wa hawe o farwa nga **thikhwa**. Vha tshi swika hayani vho sevha nga **mashonzha**.

3x1=(3)
[10]

MBUDZISO 6

- 6.1 Kha mafhungo a tevhelaho hu na mabulufhethu o khakheaho inwi a nanguludzeni ni dovhe ni a khakhulule.

Vhatukana vha ha Matsika vha anzela u tamba thavha vha tshi khou fula mitshelo ya daka.

2x2=(4)

- 6.2 Kha Mafhungo a tevhelaho ri neeni thalutshedzo dza mirero yo swifhadzwaho:

Nge Masindi a farwa a dzheniswa dzhele o guda zwauri **mulilo wa mbava a u orwi** nahone **tshiita mune a tshi vhavhi** ngauri o ritha mabu a tshi khou a vhona.

2x1=(2)

6.3 Khakhululani maipfi a swifhadzwaho kha mafhungo a tevheleho.

Maudu o tavha **tsimu** tsha khavhishi dzharatani yawe, ngeno vhakegulu vho tsika itsho tshiraba nga **matanda** la khuni.

2x1=(2)

6.4 Tukufhadzani dzina lo swifhadzwaho nga ndila mbili kha fhungo li tevhelaho: Tsumbo musadzi – Kusadzi; Lusadzi.

Musidzana a no dzula Dzwerani ndi a mu divha a si vhutsha hawe.

2x1=(2)
[10]

MBUDZISO 7

7.1 Nwalululani mafhungo a tevhelaho ni dzhenise zwiga zwa u vhala zwothe ho teaho khathihi na malederedanzi ho teaho:

lutendo ari ndi nwana wa nnyi uyu ene ari ndi wanga.

(10)

7.2 Nwalululani mafhungo a tevhelaho nga luambo lwo tambaho:

Ndwamato o vhona mmbwa ya Vhondwambi. Magogo wawe vha mu fha munwazi wawe. Nangoho Vho-Maemu ndi musadzimusadzi wa buti wawe.

(10)

[20]

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA C:

[60]

GUMOFULU:

100